

Іллюшко Л. О.,
студентка 5 курсу,
4 групи, факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ

Ключові слова: злочини на ґрунті ненависті, упереджене ставлення, екстремальна форма дискримінації, групова віктимність, насильство.

Keywords: hate crimes, biased attitude, an extreme form of discrimination, group victimization, violence.

Анотація: Розкрито кримінологічну природу злочинів на ґрунті ненависті, особливості групової віктимності жертв та наслідки цих злочинів.

Abstract: The criminological nature of hate crimes, features of group victimization of victims and consequences of these crimes is revealed.

Рівні права усіх громадян та повага до них є необхідними передумовами стабільного існування будь-якої держави та суспільства. Україна, яка з початку дев'яностих років задекларувала процес демократичних перетворень, визнавши себе демократичною, соціальною та правовою державою, закріпила у статті 24 Конституції таке положення: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується» [1].

Незважаючи на це, в Україні, як і в багатьох державах Європейського Союзу люди стають жертвами насильства через колір шкіри, приналежність до певної етнічної, релігійної та сексуальної групи. Такі злочини трапляються скрізь, тому жодне суспільство не застраховане від

наслідків забобонів і нетерпимості [2]. Бюро з демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі (далі ОБСЄ) у свої доповіді «Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування» акцентує увагу на тому що тисячі людей у регіоні ОБСЄ щороку стають жертвами насильницьких проявів нетерпимості, стикаючись з погрозами, образами, нападами через свою припустиму приналежність до групи осіб, що мають певні спільні ознаки, такі як «раса», мова, релігія, тощо [3]. Таке насильство має антисемітський характер, демонструє ворожість до іноземців та правий екстремізм. Це так звані «злочини на ґрунті ненависті».

Поняття так званого «Hate Crime» було розроблене Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ і визначається як: А) будь-який злочин, зокрема проти життя, здоров'я або приватної власності, об'єкт якого був обраний через дійсний або уявний зв'язок потерпілого з групою, що характеризується спільними ознаками ідентичності, які перелічені у частині (В). (В) група може мати такі спільні ознаки: існуюча або уявна раса, національне або етнічне походження, мова, колір шкіри, релігія, стать, вік, психічні або фізичні особливості, сексуальна орієнтація або будь-який інший аналогічний фактор [4].

Злочини на ґрунті ненависті трактують як екстремальну форму дискримінації [3]. Саме тому, можна говорити про наявність у особи, яка скоює злочин на ґрунті ненависті, упередженого ставлення до жертви, внаслідок приналежності або припустимої приналежності останньої до певної групи. Таке ставлення у широкому сенсі можна визначити як упереджені негативні переконання, нетерпимість або ненависть до певної групи осіб.

Але необхідно з'ясувати, чи знаходять такі упередження своє відображення у виборі жертви або проявляються іншим чином під час нападу? Якщо так, то чому таке «упереджене ставлення» і, як наслідок, та сама ненависть, що може набувати різноманітних проявів, починаючи з мови ворожнечі і закінчуючи вбивством, проявляється не до всіх членів суспільства, а лише до окремих категорій осіб? На це питання необхідно відповідати крізь призму кримінологічної віктимології.

Як зазначає Б. М. Головін, категорія «віктимність» охоплює інтеграцію соціальних, біофізичних, психологічних і поведінкових характеристик жертви злочину як соціального типу та проявляється в особі жертви, зокрема, в її поведінці. Різна за змістом віктимна поведінка призводить до потрапляння або створення ситуацій, що несуть загрозу злочинного посягання [5, с. 9]. Н. В. Сметаніна та О. М. Рябокiнь у науковій статті «Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті» зазначають, що у різних суспільствах жертвами «злочинів ненависті» стають різні групи – залежно від особливостей історичного, політичного та конфесійного розвитку країни, від рівня толерантності та відкритості щодо національних меншин. В Україні жертвами «злочинів ненависті» стають передусім роми, кримські татари, євреї, вихідці з країн Африки, Азії, Кавказу, ЛГБТ-спільноти [6, с. 282]. Таким чином, можна говорити про групову віктимність, яка полягає у підвищеній здатності ставати жертвою злочинів в силу спільних вікових, гендерних, професійних особливостей, політичних поглядів, расової приналежності, національності, віросповідання, місця проживання [5, с. 11]. Крім того, автори статті акцентують увагу на тому, що в різних життєвих ситуаціях поведінка жертв може провокувати злочини ненависті, бути каталізаторами їх вчинення, наприклад, зневажливе ставлення до цінностей держави, суспільства, в якому вони перебувають; яскраві прояви зухвалості поведінки, публічне засудження національних традицій і релігійних свят тощо. Але при цьому є випадки, де саме існування особи може бути причиною ненависті та вчинення щодо неї в подальшому злочинів.

Н. В. Сметаніна та О. М. Рябокiнь наводять індикатори злочинів, що вчиняються на ґрунті ненависті. Це, зокрема, ознаки зовнішності потерпілої особи, які притаманні людям африканського, азіатського походження, при цьому вік, сімейний стан, місце роботи, рівень освіти й культури для злочинця значення не мають. Нападники, обираючи жертву, насамперед реагують на зовнішні чинники: колір шкіри; традиційний одяг релігійної або етнічної групи; релігійні символи, національні або етнічні символи, символи належності до субкультури; іноземну мову, яку чують потенційні злочинці; особливості поведінки, якщо їх помітили потенційні злочинці: хрещення за іншими релігійними правилами або відмова від хрещення, ритуал певної релігії, поцілунків та знаки уваги осіб однієї статі тощо [6, с. 282].

Таким чином, злочин на ґрунті ненависті складається з двох окремих елементів: мотив, яким керується правопорушник при скоєнні злочину, та діяння, що становить правопорушення, передбачене чинним кримінальним законодавством [3]. Зокрема, статтею 161 Кримінального кодексу України (далі КК України) передбачена кримінальна відповідальність за порушення

рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань: умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [7].

Хоча вказаний склад злочину був закріплений у КК України ще в 2001 р., українські суди лише віднедавна почали виносити вирoki за статтею 161. Це пов'язано з тим, що довести скоєння злочину саме на ґрунті ненависті дуже складно. Крім того, на думку Н. В. Сметаніної та О. М. Рябокiнь, загальною тенденцією, яка спостерiгалася протягом здiйснення численних монiторингiв, є високий рiвень латентностi цих злочинiв. Часто жертви самi не заiнтересованi в оприлюдненнi факту злочину (наприклад, нелегальне перебування на територiї держави, проблеми з реєстрацією, страх депортації, помсти чи осуду) [6, с. 282].

До 2007 року за статтею 161 КК України було засуджено лише одну особу – за напад на київське синагогу після футбольного матчу в квітні 2002 року. У 2007 році за статтею 161 було винесено два вирoki. У першому випадку – за наругу над могилою, у другому – в справі вбивства Кунуона Мієв Годі, 44-річного нiгерійця, який вже давно мешкав в Україні, був одружений з українкою та мав із нею сина. У жовтні 2006 року біля станції метро «Позняки» на нього напала група молодиків та забила до смерті. У 2008 році стаття 161 КК України також застосовувалася лише у двох випадках: 17 квітня 2008 р. Скінхед В'ячеслав Дмитрук був засуджений до трьох років позбавлення волі за частиною другою статті 161 КК України, за напад на японського туриста. 6 травня 2008 року чотирьох молодих людей було засуджено до 13 років позбавлення волі за жорстоке вбивство 31-річного корейця Канг Джон Вона, студента русистики та українистики, який приїхав до Києва на рік [4]. У 2013 році було обліковано 16 кримінальних правопорушень, що пов'язані з порушенням рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань, у 2014 році обліковано 26 таких правопорушень (динаміка є позитивною і становить 62,5%), у 2015 році - 33, а у 2016 - 34 таких правопорушень. За повідомленням Конгресу національних громад України жертвами нападів на ґрунті етнічної і расової ненависті в Україні у період 2010-2014 років стали 141 особа. За період з 2009 року по 2014 рік Конгресом національних громад України повідомляється про 142 акти вандалізму на ґрунті етнічної та релігійної ненависті в Україні.

Злочини на ґрунті ненависті заподіюють шкоду як особистим свободам громадян, так і громадській безпеці. Такі інциденти часто залишають у жертви страх наступних нападів та ще більшого насильства. Крім цього, злочини на ґрунті ненависті посилюють сигнал, що жертва не визнається частиною суспільства, в якому живе. Таким чином, постраждалі можуть відчувати надзвичайну ізоляваність. Ці злочини мають такий самий руйнівний вплив на сім'ю та друзів жертви, а також тих, хто поділяє із нею ознаки, що стали приводом для упередженого ставлення та ненависті, викликавши напад. Інші члени групи, проти якої спрямовано злочин на ґрунті ненависті, можуть не лише пережити через загрозу майбутніх нападів, а й зазнати такого самого психологічного впливу, як і сама жертва [3].

Отже, слід сказати про те, що недостатньо ретельне розслідування та, як наслідок, безкарність таких злочинів ставить під сумнів верховенство права, сприяючи порушення прав людини, а також може стати сигналом для злочинців про те, що вони можуть вільно продовжувати свою діяльність, що, в свою чергу, може заохочувати інших до скоєння аналогічних злочинів. Саме тому, держава через уповноважені інституції, а саме поліцію, органи прокуратури та суди повинна ефективно протидіяти таким злочинам, забезпечуючи належну реалізацію конституційних прав потенційних жертв, таких як: право на життя, особисту недоторканність, свободу совісті, віросповідання тощо.

Список використаної літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті». Посібник для України // Опубліковано Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/odihr/208186?download=true>
3. Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування. Інформаційно-довідковий посібник для громадських організацій у регіоні ОБСЄ // Опубліковано Бюро з

демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/node/180336>

4. Ш. Шіффер, Т. Кацбефт, С. Россмманн. Злочини на ґрунті ненависті в Україні. Групи жертв та програми допомоги у громадському секторі // «Європейський діалог»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.stiftungevz.de/fileadmin/user_upload/EVZ_Uploads/Publikationen/Englisch/ukraine_full_ukrainian.pdf
5. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 20. – С. 6-13.
6. Сметаніна Н. В. Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті» / Н. В. Сметаніна, О. М. Рябокiнь // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 1. – С. 281 – 284.
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – ст. 131.

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИННІСТЬ

У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Матеріали XVI Всеукраїнської кримінологічної
конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених

(м. Харків, 12 грудня 2017 р.)

За загальною редакцією
професора *А. П. Гетьмана* і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2017

УДК 343.9.01:005.44
ББК 67.61я431
3-68

Редакційна колегія:
проф. А. П. Гетьман;
проф. Б. М. Головкін;
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, ас. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, ас. Н. В. Сметаніна,
канд. юрид. наук, ас. К. Д. Кулик,
канд. юрид. наук, ас. О. О. Шуміло,
ст. лаб. К. С. Остапко

3-68 **Злочинність** у глобалізованому світі : матеріали XVI Всеукр.
кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Хар-
ків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. –
Харків : Право, 2017. – 420 с.

ISBN 978-966-937-307-6

ISBN 978-966-937-307-6

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017